

2. MASAL

HAZIRLIK

Masalın ortaya çıkışı insanlık tarihi kadar eski zamanlara gider.

Altun Yaruk, Prens Kalyanamkara ve Papamkara, Turfan Metinleri, Kuanşu im Pusar vb. eserler ilk masal motiflerinin eserleri arasındadır.

Mevlâna'nın Mesnevî'sinde, Aşık Paşa'nın Garibname'sinde, Yunus Emrenin Divân'ında, Kaygusuz Abdal'ın şathiyelerinde masal motiflerine rastlıyoruz.

Arap edebiyatındaki Binbir Gece Masalları, Fars edebiyatındaki Binbir Gündüz Masalları Türk masallarında etkili olmuştur.

Siz de başka masalları araştırınız.

MASAL OLAĞANÜSTÜ İLE GERÇEĞİ BİRLEŞTİREN SANAT

Masal demek, hayal gücü demektir. Masal “hayali” hikâyedir. Masalı anlatan kişi sınır tanımaz hayal gücüne, doğüstü kişilerle ve olaylarla doldurur masalını.

(...) Masal bugün roman, hikâye, tiyatro, sinema gibi vakit geçirici bir türdür. Bu yapısı da kuşkusuz belli bir toplumsal işlevi yerine getirmesini önlemez: Öğretir, eğitir ve özellikle tanıklık eder, bilgi verir.

Türk masalcısının ilk kaygısı dinleyenleri, anlatısının düşsel niteliği konusunda uyardır. Bunu tekerlemeye başvurarak gerçekleştirir. Ya, “Evvel zaman içinde” diye başlayıp eski zamanlara gider, ya da zamandışı bir tekerleme seçer: “Bir varmış, bir yokmuş...” diye başlar söze. Başı sonu olmayan ve aslında masalla da ilgisi beklenmeyen bir giriş bölümüdür bu. Akıl almaz serüvenlerden, garip, güldürücü, mantık dışı öğelerden oluşan tekerleme, dinleyicileri masalın düşsel ve gerçekdışı dünyasına hazırlar: “Pireye vurdum palanı, kırdı kaçtı kolanı... Dinleyen agalar benim koca yalanı”

(...)

Masalcı, masalanın ortalarında da olağanüstüyü, gerçek dünyanın içine aktarmak için başka yöntemlere başvurur. Bu yöntemlerden birincisi fantastiğin insancillaştırılmasıdır. Hayvan masallarının kahramanları ya da Rabelais'nin kişileri gibi, devler, canavarlar, cinler, periler, yırtıcılıkları abartılmış boyları posları, sık sık şekil değiştirme yeteneklerinin dışında insancıl bir düzeye indirgenmişlerdir: İyi ve kötü.

(...)

Masalcı, doğüstü yeteneklere pek fazla önem vermez. Bunlar bir çeşit olayların akışını sağlamak için kullanılan araçlardır. Zira masalda zaman çabuk geçmelidir. Tılsımlı nesnelere dağarcığına gelince, çağdaş masalcının elinde çok güzel, çok geniş karşılaştırma olanakları vardır: Telefon, radyo, televizyon, uçak... bütün bunlar bir anlamda doğüstü nesnelere değil midir? Öyleyse “uçan halı”ya, çok uzaklarda olup bitenleri gösteren “tılsımlı ayna”ya niçin şaşmalı?

(...)

Altmış yıl kadar önce annemin anlattığı masalları da hatırlarım: O sıralarda teknoloji ve çağdaş yaşama biçimleri, bugün olduğu gibi etkili değildi içinde bulunduğumuz ortamda. Annem de iyi bir masalcı olarak, klasik masalın sınırlarını aşan ve olağanüstüyü günlük gerçeğin içine sokan düşüncelerle, olaylarla süsledi masallarını.

(...)

Masal daha ne kadar yaşamaya devam edecektir? Masalcı, dinleyicisini bulduğu sürece. Masal dinleyenler, kitapta, radyoda, televizyonda masalın kendilerine verdiği avunma duygusunu buldukları, bu yeni araçları benimseyip artık masalcıyı dinlemek istemeyecekleri gün gelene kadar, halk masalı da yaşamaya devam edecektir.

PERTEV NAİLİ BORATAV,

Milliyet Sanat dergisi,

Sayı 212, 11 Mart 1977).

Yukarıda okuduğunuz yazıdan sonra masalı nasıl tanımlarsınız?

AÇIKLAMALAR

Masal, genellikle yaratıcısı bilinmeyen, olağanüstü öge, kahraman ve olaylara yer veren öyküdür.

Pertev Naili Boratav'a göre masal nesirle söylenmiş, bütünüyle hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatıdır.

Masallar olağanüstü olabildikleri gibi gerçekçi de olabilirler. Her iki masal türünde de düş ürünü, uydurma oluş ana niteliktir. Bu ise biçimde anlatımda belirginleşir. Daha masalın başındaki tekerlemeyle dinleyici masala hazırlanır. Olayın uydurmalığına dikkati çekilir. Anlatım kısa ve yoğundur.

Masallarda kullanılan zaman nasıldır?

Masallarda olaylar önemlerine göre sıralanarak aktarılır ve miş'li geçmiş, şimdiki zaman ya da geniş zamanın rivayeti kullanılır (gel-miş; gel-i-yor-muş; gel-ir-miş... gibi)

Türleri ve özellikleri

Masallar konularına göre dört ana grupta toplanmıştır:

1. Hayvan masalları: Kahramanları hayvanlardan seçilen ve daha çok öğretici nitelik taşıyan hayvan masalları kısa olur, başlama tekerlemeleri de yoktur.
2. Asıl masallar (Olağanüstü ve gerçekçi masallar): Olağanüstü masalların kahramanları da insanlarla cinler, periler, devler gibi doğa dışı varlıklardır. Gerçekçi masallarda bu kişiler pek değişmez. Ama temel konu halk arasından seçilmiş tiplerin serüvenleridir.
3. Güldürücü hikâyeler, nükteli fıkralar ve yalanlamalar: Güldürücü masallar ise fıkra deyimiyle nitelenir. Yalanlamalı masalların ana niteliği yalanadayanmalarıdır.
4. Zincirlemeli masallar: Zincirlemeli masallar kuruluşlarındaki özellikle ötekilerden ayrılır. Küçük, önemsiz olayların birbiri ardına bağlanmasıyla oluşturulmuşlardır. Bağlantı ögesinin sayısı ölçüsünde masal uzar gider.

En eski hayvan masalları hangileridir?

Kelile ve Dimne ile Aisopos/Ezop masalları hayvan masallarının temel kaynaklarıdır.

GÖREVCİ BÖĞÜRTLEN

Tilkinin biri, bir engeli aşayım derken ayağı berkmiş, tam düşecekken bari şu mor böğürtlenlere tutunayım, kurtulurum... demiş ya, bu kez de böğürtlenin dal ve dikenleri her yanını belemiş, canını yakmış.

“Ne ayıp!” demiş tilki! “Oldu mu bu? Ben seni adamdan saydım, yardım dilendim, sen bana n’aptın?”

Böğürtlen kıs kıs gülmüş:

“N’apayım, benim elinde mi?” demiş. “Bütün suç senin. Ne demelere bana sarılır, tutunursun? Benim görevim gelene geçene sarılmak, yolundan alıkoymak. Unuttun mu?”

(Kötülerin kötülük işlemek huylarıdır. Geçmezler bundan... Ama nice aptallar bunu bilmezler de yine onlardan medet umarlar. O zaman da bekledikleri çıkmadı diye yakınır. Oysa boş yakınmadır can çıkmadan huy çıkar mı hiç?

AİSOPOS / Ezop Masalları

En eski masal örneklerinden içinde martıdan file, devreden yunus balığına kadar her çeşit hayvana rastlanılan Kelile ve Dimne de türün ilk akla gelenlerindedir.

MAYMUN VE KURBAĞA

Hint Denizi'ndeki adalardan birini maymunlar ele geçirmişti. Maymunların Merdan adında bir padişahları varmış. Bütün maymunlar ona bağlı ve buyruklarına uyarlanmış. Bu nedenle, rahat ve huzur içinde yaşıyorlarmış. Uzun yıllar padişahlarının yönetimi, maymunları, yaşamın güçlüklerine karşı korumuş. Gün olmuş Merdan yaşlanmış. Ne gözlerinde fer, ne de başında akı kalmış. Bir zaman sonra devlet işlerini hiç göremez olmuş. Merdan'ın akrabasından genç bir maymunda padişahlık isteğini sezen maymunlar, yavaş yavaş ona uymuşlar. Gittikçe bütün yönetim onun eline geçmiş. Mercan ise yalnızlık köşesine çekilmiş, dinlencesine bakmış.

Ancak çekildiği köşe diğer padişahların kıskanacağı bir yermiş. İçerisinde çeşitli meyveleri ve akarsularıyla sanki bir cennetmiş. Bir gün Merdan dolaşmaya çıkmış. Güzel bir göl kenarında büyük bir incir ağacının üzerine oturmuş. Bal gibi incirlerden yerken, istemiyerek bir tanesi elinden havuza düşmüş. Düşen incir "Cum!" diye bir ses çıkarmış. Bu ses Merdan'ın çok hoşuna gitmiş. Ondan sonra bir incir, ağzına ve diğerini de göle atarak düşen incirin sesiyle eğlenir olmuş.

Meğer, gölün kenarında ve incirlerin düştüğü yere yakın bir yerde bir kurbağa varmış. Maymunun ağaçtan attığı incirleri, kendisi için atıyor sanıyor, alıp alıp yiyormuş.

Karnını doyuruncaya kadar yedikten sonra:

– Bana, böyle yiyecek atan bir kişiye teşekkür etmek borçtur, diyerek ve dilinin döndüğü kadar yaşlı maymuna teşekkür etmeye başlamış.

Kurbağanın bu davranışı maymunun hoşuna gitmiş. Hazır çekilmiş olduğu köşesinde, başka bir dostu olmadığından kurbağayı kendisine dost saymış. İkisinin de karınlarını en güzel, en tatlı incirler ile doymuş olduğundan kurbağa ile Merdan dostluğa başlamışlar. Merdan, herkese bir dost gerektiğini söylemiş. Dost edinilecek kişinin oldukça akıllı ve anlayışlı olması gerektiğini, özellikle bilgisiz dost edinilirse bundan birçok kötülük çıkacağını, bir bilge davranışı ve deneyimiyle anlatmaya başlamış.

BEYDABA / Kelile ve Dimne

Sonraki yüzyıllarda da başta La Fontaine olmak üzere birçok yazar bu türün yeni örneklerini vermiştir. Şeyhî'nin Hârname'si türün divan edebiyatındaki başarılı örneklerindedir.

HARNÂME

1. Bir eşek var idi zaif ü nizâr
Yük elinden katı şikeste vü zâr
2. Gâh odunda vü gâh suda idi
Dün ü gün kahr ile kısuda idi
3. Ol kadar çeker idi yükler ağır
Ki teninde tü komamıştı yağır.
4. Dudağı sarkmış idi düşmüş enek
Yorulur, arkasına konsa sinek
5. Doğranur idi arpa arpa teni
Gözi görünce bir avuç samanı.
6. Kargalar derneği kulağında,
Sineğin seyri gözü yağında
7. Bir gün issi eder himayet ana
Yani kim gösterür inayet ana
8. Aldı palanını vü saldı ota
Otlayarak biraz yürüdi öte
9. Gördi otlakta yürür öküzler
Odlu gözler, gerlü göğüsler
10. Sömürüp öyle yirler otlağı
Ki kılın çekicek damar yağı
11. Boynuzu ba'zısının ay gibi
Kiminin halka halka yay gibi
12. Har-ı miskîn eder iken seyran,
Kaldı görüp sığırları hayran.
13. Ne yular derdi ne gam-ı palan,
Ne yük altında haste vü nâlan.
14. Acebe kahr u tefekkür eder,
Kendi ahvâlini tasavvur eder:

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

1. Zayıf bir eşek vardı
Yük elinden çok harap olmuştu
2. Kâh odunda, kâh suda idi
Gece gündüz kahr ve üzüntü içindeydi
3. O kadar ağır yükler çekerdi
Ki yara teninde tüy bırakmamıştı
4. Dudağı sarkmış, çene düşmüştü
Arkasına sinek konsa yorulurdu
5. Gözü bir avuç saman görünce
Teni arpa arpa doğranırdı.
6. Kulağında kargalar derneği
Gözü yağında sinekler dolaşırdı
7. Bir gün, sahibi onu korur.
Yani iyilik eder.
8. Palanını alarak ota salıverir.
O da otlayarak biraz öteye gider.
9. Otlakta yürüyen öküzler görünce,
Gözleri ateşli, göğüsleri gergin.
10. Otlağı öyle sömürüp yerler
Ki kılını çeksen yağı damlar.
11. Bazısının boynuzu ay gibi
Kiminin halka halka yay gibi.
12. Miskin eşek dolaşıp dururken
Sığırları görüp hayran kalır.
13. Ne yular derdi var, ne palan gamı,
Ne yük altında hasta, ne inilti
14. Şaşa kalır ve düşünür
Kendi hâllerini tasavvur eder.

15. Ki biriz bunlar ile hilkatte,
Elde, ayakta, şekl ü sûrette;

15. Yarattılıştâ elde ayakta,
Şekil ve surette bunlarla biriz.

16. Bunların başlarına tâç neden?
Bize bu fakr ü ihtiyâç neden?

16. Bunların başlarına taç neden?
Biz de bu fakirlik ve ihtiyaç neden?

ŞEYHİ / Harnâme

Bu tür masallara başka örnekler de gösterebilir misiniz?

Bu alanda bir başka örnek de kahramanları hayvanlardan oluşan Gülşehri'nin Feridüddin-i Attar'dan yaptığı Mantık'ut-Tayr adlı çevirisidir. Gülşehri, mesnevisinin sonuç bölümünde şunları yazar:

Mantıku't Tayr'-ı ki Attar eyledi

Parisice kuş dilini söyledi

Anı Turki suretinde biz daki

Söyledük Tazi gibi tanrı hakı.

Tasavvufi bir çalışma olan Mantıku't-Tayr, Attar'ın eserinin olduğu gibi bir çevirisi değildir. Atter, Hüdhüd adlı kuşun yol göstermesiyle gerçek aşka, tanrıya ulaşmak isteyen kuşların arayışını birbirine bağlanan hikâyelerle anlatır. Bu alegorik hikâyeyi kuruluş olarak benimseyen Gülşehri, kimi hikâyeler ekleyerek serbest bir çeviriyi yeğlemiştir. Bu ekler arasında Mesnevi'den, Kelile ve Dimne'den hikâyeler olduğu gibi, çağın toplumsal yapısını düşünce hayatını yansıtan bölümler de vardır. Fuad Köprülü Gülşehri'nin sıradan bir çeviri değil neredeyse kişisel bir eser ortaya çıkardığının altını çizer.

Kahramanları çeşitli karakterlerdeki insanları simgeleyen örneklere Mevlanâ'nın Mesnevi adlı büyük eserinde de rastlarız.

FARE İLE DEVE

Ufacık bir fare, devenin yularını eline geçirmiş, gerine gerine yürümeye başlamıştı.

Deve bu, uysal hayvan ses çıkarmayıp farenin peşine takıldı. Bunu gören fare, etine buduna bakmadan “Ben de amma pehlivanmışım” diye havalara giriyordu.

Deve onun aklından geçenleri sezince: “Sen kendini avut, ben sana gösteririm” diye düşündü.

Bir süre yol aldıktan sonra aslanların, kurtların bile geçmeyi başaramayacağı büyük bir ırmağın kenarına geldiler.

Fare oraya gelince afallayıp kaldı. Deve bu durumu görünce: “Ey dağlarda, kırlarda bana eşlik eden dostum, niye böyle kala kaldın? Neden şaşırдың birden? Erkeklerle yakışır bir tarzda atsana adımını suya.

Sen benim kılavuzumsun, öncümsün. Yol ortasında durup ne yapacağını şaşırma.”

Fare: “İrmağın suyu bayağı derin. Boğulmaktan korkuyorum dostum.”

“Şu su ne kadar derinmiş bir bakayım” diyerek hızla ırmağa daldı deve.

“Be hey kör sıçan, su dizlerime kadar geliyor. Sen niye şuncacık suyu görünce şaşırıp kaldın, kendini kaybettin?”

Fare “Sana karınca gibi gözüken bizim için ejderha kadar büyük. Dizden dize de fark var!

Senin dizine kadar gelen su, benim boyumu aşar da yüzlerce metre geçer.”

Deve: “Öyleyse, bir daha küstahlık yapıp haddini aşma. Aşma ki, başın derde girmesin.

Sen havanı kendi boyundaki farelere at. Fare deve ile hiç boy ölçüşebilir mi?

Fare: “Valla tövbe ettim, yemin billah olsun tövbe ettim. Geçir hadi beni şu tehlikeli sudan!”

Deve farenin durumuna acıyarak “Tamam, atla hörgücümün üstüne otur. Buradan geçmek benim için işten bile değil, ben senin gibi yüzlercesini bu sudan geçiririm” dedi.

Ey gâfil insan madem ki peygamber değilsin, düş yola, gerçeğe ulaştıracak birini aramaya koyul. Belki bir gün bulunduğun kuyudan kurtulur bir makama mevkiye varırsın.

Halktan biri ol Çünkü sultan değilsin. Gemiye kendin yönetmeye çalışma çünkü kaptan değilsin.

MEVLÂNÂ / Mesnevi'den Seçmeler

Bu tür masalarda hayvanlar “teşhis” (kişileştirme) ve “intak” (konuşturma) sanatı yoluyla insan tiplerini canlandırır ve masalın sonunda bir ibret dersi yer alır.

Olağanüstü masalarda kimler vardır?

Olağanüstü masalarda, olağan varlıkların yanı sıra cin, peri, ejderha, dev gibi varlıklara yer verilir. Gerçekçi masalların başlıca kahramanları ise padişahlar, vezirler, zengin tüccarlar, sıradan ve yoksul insanlar, hırsızlar ya da haydutlar gibi gerçek dünyadan alınma kişilerdir. Bu kişilerin başından geçen olayları anlatan bu masalarda, dinleyicileri kötülere karşı uyarmak, zekâyı ve sağduyuyu yüceltmek amacı güdülür.

Yalanlamalı masalarda abartma, övünme ve böbürlenmeye alabildiğince yer verilir.

Zincirlemeli masalların temel kuruluş özelliği sıkı bir mantık bağıyla birbirine bağlanan küçük ve önemsiz bir dizi olayın art arda sıralanmasıdır.

Masalların bir başka işlevi de içinde doğdukları topluluğun korkularını, başarısızlıklarını ve ideallerini yansıtmaktır.

Batı’da masallar üzerine ilk sistemli araştırmalar 19.yüzyılda başlamıştır. Masalların kökenini ilk araştıran da Wilhelm Grimm’dir.

Sigmund Freud, masalları bastırılmış isteklerin düş biçiminde ortaya çıkması olarak açıklamıştır.

Batı’da masal türünün ustası ise eserleri geleneksel halk masalları kadar yaygınlıkla okunan Danimarkalı yazar Hans Christian Andersen’dir. Andersen’in masalları kaynağını halk efsanelerinden almakla birlikte, o dönemin toplumuna yönelik yergiler ve otobiyografik öğeler taşıyan, kişisel bir üslupla yazılmış eserlerdir.

HAKAN'IN YENİ GIYSİLERİ

Bir varmış bir yokmuş bundan nice yıllar önce yeryüzünde bir hakan varmış, giyime kuşama pek düşkünmüş. Arkasındakiler her gün yeni olsun istermiş, bunun için de bütün parasını kumaşa, terziye harcarmış. Askerlerine baktığı olmazmış; tiyatrodan musikiden bir şeyden hoşlanmazmış; varsa yoksa giyinmek. Dolapları giysilerle doluymuş, hergün değil, her saat bir başkasını kuşanırmış.

(...)

Tören başlamış... Hakan sokaklardan geçerken, bütün uyrukları da, kimi dışarıda, kimi pencereden hayran hayran bakıyor: “Ne güzel giysi! Yeryüzündeki bütün atlaslardan, bütün kadifelerden daha güzel... Ya eteği!... Renkler de ne parlak, birbirine ne de uymuşlar! diyorlarmış.

Hakanın üzerinde bir şey görmediğini şöyle dosdoğru söyleyecek kimse çıkmamış. Ne yapsınlar? Kiminin bir işi var, onu kaybetmek istemez; kimi de herkesin kendisini budala bilmesine razı olmaz.

Ama yolun ortasında ufacık bir çocuk varmış, o: “Aaa! Hakan çırcıplak.. “deyivermiş. Babası: “Çocuktan al haberi, derler. Tanrı söyletiyor bu yavrucağınızı” demiş ve sonra çocuğun dediğini yavaşça yanındakine söyleyivermiş... Bir söz bir kere söylendi mi artık, ağızdan ağıza dolaşır. Arası çok geçmemiş, bütün halk : “Ulu hakan çırcıplak dolaşıyor!” demeğe başlamış.

Hakan da duymuş bunu, o da doğru bulmuş, doğru bulmuş ya, sesini çıkarmamış, içinden “Oldu bir kere!” Devlet işi bu... Ben bugünlük kendimi feda edeyim de tören bi-tinceye kadar böyle kalayım! “demiş. Eteğini tutan saray adamları ise, biraz daha kurulmuşlar, o var olmayan eteği biraz daha çalımla taşımışlar.

ANDERSEN / Masallar

Çeviren : Nurullah Ataç

Halk masallarına benzetilerek belli yazarlar tarafından meydana getirilen yapma masallara en güzel örneklerden biri de İngiliz yazarı Oscar Wilde'in masallarıdır:

YILDIZ ÇOCUĞU

Çok soğuk bir kış günü, iki oduncu, gökten kayan bir yıldızdan yere bir şey düştüğünü görür, koşarlar. Yıldızlı bir pelerin içinde uyuyan körpe bir çocuk bulurlar. Odunculardan merhametli olanı, onu evine götürür, kalabalık çocukları arasında, Allah ne verdiyse onu da besler.

Yıldız çocuğu işte böyle oduncunun çocuklarıyla büyüdü, aynı sofrada oturdu, onlara oyun arkadaşı oldu. Her sene gittikçe güzelleşti; öyle ki, köyde oturan herkesi hayrete düşürdü. Çünkü, kendileri esmer, saçları da kara olduğu hâlde o; biçilmiş fildişi kadar beyaz ve narindi. Kıvrırcık perçemleri de zerrin çiçeğinin kıvrımları gibiydi. Dudakları al bir çiçeğin katmerlerine benziyor, gözleri saf suyun kıyısındaki mor menekşeleri andırıyor vücudu da daha tırpancılarının ayak basmadığı tarlaları kaplayan nergisleri hatırlatıyordu.

Fakat bu güzellik, herkesin başına dert oldu. Kibirlendi, zalimleşti, hodbin oldu. Kendisi yıldızdan düşme olduğu için asil olduğunu düşünür oduncunun çocuklarıyla köyün öteki çocuklarını bayağı soydan diye hor görür, başlarına geçip efendilik taslar; onları kendi hizmetçileri gibi tutardı.

Oscar WILDE / Hikâyeler

Çeviren: Nurettin Sevin

Türklerde Masal

Öteki Müslüman Doğu halkları gibi Türkler de Hint, Arap ve İran kökenli masallara büyük ilgi göstermişlerdir. Çeviri ve uyarlama yoluyla Türkçeye kazandırılan Kelile ve Dimne, Bahtiyarnâme, Kırk Vezir Hikâyesi, Yedi Âlimler Hikâyesi, Sindbadnâme ve Binbir Gece Masalları hem sevilerek okunmuş, hem de Türk halk masallarını konu ve motif bakımından çok etkilemiştir.

BİRİNCİ GENÇ KIZ ZÜBEYDE’NİN ÖYKÜSÜ

(...)

Bu durumda tam bir yıl yaşadık, bu sürenin sonunda mal dolu bir gemi donatmayı ve ticaret yapmak üzere Basra’ya gitmeyi düşündüm. Bu maksatla bir gemi hazırladım ve onu mal ve eşyayla ve de gemiyle yolculukta ihtiyaç duyulabilecek her şeyle doldurdum; kızkardeşlerime, “Kardeşlerim, dönüşüme kadar, yolculuğum süresince evimde kalmayı mı yeğlersiniz, yoksa benimle gelmeyi mi isterseniz?” diye sordum. Bana, “Seninle geliriz, çünkü senin yokluğuna dayanamayız!” diye yanıt verdiler.

Ancak yola çıkmadan önce paramı ikiye böldüm; yarısını yanıma aldım öteki yarısını da, kendi kendime “Ola ki geminin başına bir felaket gelir, ama hayatımızı kurtarırız. Bu durumda, dönüşümüzde, tabii eğer dönebilirsek, bize yararlı olabilecek bir şeyler kalmış olur” diyerek sakladım.

Gece gündüz ara vermeden yolculuğu sürdürdük; fakat, aksilik bu ya, kaptan yolu kaybetti. Akıntı bizi dış denizlere sürükledi ve yöneldiğimiz denizden bambaşka bir denize girdik. Bu sırada uzaktan belli belirsiz bir kent gördük ve kaptana, “Üzerine doğru gittiğimiz bu kentin adı ne acaba?” diye sorduk. Bize “Vallahi! Hiç bilmiyorum. Bu kenti hiç görmedim ve tüm yaşamımda bu denizde de seyretmedim. Size bu kente girip malınızı depo etmekten başka yapacak şey kalmıyor. Ve de satmak istiyorsanız, satmanızı size öneririm” diye yanıt verdi.

Kent üzerine yürüdük ve oraya ancak ulaştık ki, büyük bir şaşkınlığa uğradık; bu kentte bütün oturanların kara taşlara dönüşmüş olduğunu gördük. Ama ancak oturanlar taşlaşmıştı; çünkü, tüm çarşılarda ve tüm ticaret yerlerinde malları olduğu gibi bulduk; ve altın ve elmadan yapılmış tüm eşyanın olduğu gibi durduklarını gördük.(...) Ben, hi-sara çıktım; oradaki hükümdar sarayını buldum. Som altından yapılmış büyük kapısından girdim ve büyük kadife örtüyü kaldırarak içerdeki tüm mobilyaların ve eşyanın hepsinin altın veya gümüşten yapılmış bulunduğunu gördüm. Avluda ve tüm salonlarda, muhafızlar ya da mabeyinciler, ayakta ya da oturur hâlde, subaylar ve vezirlerle dolu sonuncu salonda, insanın aklını karıştıracak kadar zenginlikte ve ihtişamda giysilere bürünmüş hükümdarın taşlaşmış hâlde tahtında oturmakta olduğunu gördüm. Yöresinde yine taşlaşmış ellerinde yalın kılıçlarıyla ipek giysilerine bürünmüş elli köle vardı. Hükümdarın tahtına inciler ve değerli taşlar kakılmıştı; ve her bir inci bir yıldız gibi parlıyordu ve gerçekte, bunlara bakarken aklımı yitirir gibi oldum.

Ama yürümeye devam ettim ve harem salonuna ulaştım ve burayı daha da harika buldum; burada her şey pencere kafeslerine varıncaya kadar altından idi; ve duvarlar ipek kaplamayla kaplanmıştı; kapı ve pencereler üzerinde kadife ve satenden perdeler vardı. Ve sonunda, taşlaşmış kadınlar arasında, değerli inciler serpiştirilmiş bir giysiye bürünmüş ve başında her türlü değerli taşlarla zenginleştirilmiş tacı ve boynunda gerdanlıklar ve titizlikle işlenmiş altın zincirlerle hanım sultanın kendisini gördüm, ama o da siyah bir taş dönüşmüştü.

BİNBİR GECE MASALLARI,

Çeviren : A. Ş. Onaran

Kökeni kesin olarak bilinmemekle birlikte sözlü gelenekten derlendiği sanılan ilk Türkçe masal kitabı “Billur Köşk Masalları”dır.

“Bir varmış, bir yokmuş” diye başlayıp bizi padişahlar ülkesinden devler diyarına götüren, prenslerle tanıştıran masalları Tahir Alangu’nun kaleminden okuyacağız.

ZÜMRÜDÜ ANKA KUŞU

(...)

Bir varmış bir yokmuş, Tanrının kulu çokmuş. Çok demesi, yok demesi günahmış. Evvel zaman içinde bir padişahın has bahçesinde bir elma ağacı varmış. Bu ağaç yılda bir elma verir, bunlar irileşip kızılaşınca, gecelerden bir gecenin yarısında, yedi başlı bir dev ansızın harlayıp gelir, elmaları bir bir koparır, yer, bu kadar zaman özlemlerle beklemesine karşılık, bir tanesini bile yemek padişaha kısmet olmazmış.

– Şu kadar yıldır başını beklerim. Aşısını, budamasını, her bir çeşit bakımını, tımarını elimle yapmışım da, filiz fidanını dağlar aşırı yerlerden ısmarlamış getirtmişim, bana bir tek elması değmesin. Bre, bu ne iştir? Bu kadar asker, kul tayfası beslerim de, bir elma ağacını korumazlar, dev görünce meydanı boşaltır, savuşurlar, diye yakınıp top top sakalını yolar da, göğsünü güm güm yumruklar, narasından tavanları titretirmiş.

Aradan bir yıl daha geçip bu elma ağacının yemişleri yeniden bitip olgunlaşır. Başta padişah, bütün saray halkı “Bu gündür, yarındır, “ diyerek yedi başlı devin gelmesini beklerler de, elleri, ayakları boşanır, yürekleri per per çarpar olur. Bütün yurdu bir kara yas havası sarar.

(...)

Gecenin bir yarısında, uzaktan beri bir hırıltı, bir gıcılıt duyulur ki, uçan, koşan cümle hayvanlar savuşurlar. Böcekler bile cırıltılarını keserler. Ardından bir leş kokusu, bir kara duman alır her yanı. Fırın kapağı açılmış da, alev püskürür gibi bir sıcaklık peyda olur. Ağaçların arasından har har harlayarak yedi başı kıvrır, on dört gözü çıldır çıldır yanar döner, gözü ilişenin dudağı çatlar bir dev azmanı, par par ederek yanaşır ağacın yanına. Bu dev dahi dalları, budakları çatır çatır kırıp yaprakları sıyrarak yanaşır, elmaları beşer onar ağzına atıp kütür kütüp yer ki, sefasından gözleri süzülür, ağzından sular dökülür. Yediğini yer de yemediğini toplar götürür, sonunda ağaçta elma şöyle dursun, dökülmedik yaprak, kırılmadık budak kalmaz, ağaç kılığında çıkar da olur bir kütük. Sabah oldukça kullukçular bekçiler, bahçıvanlar, bostancılar, cümle saray halkı kara ölümün savdığını bildiklerinden hemen meydanı doldurup bir şamataya girişirler ki, gören, bütün gece uyumamışlar deve karşı çıkmışlar sanır.

Tahir ALANGU / Billur Köşk Masalları

Türk masallarının biçimsel özelliklerinin başında ne gelir?

Türk masallarının biçimsel özelliklerinden biri, masalın başında, uygun yerlerde ortasında ve sonunda tekerleme adlı kalıplaşmış sözlere yer verilmesidir: “ Düğün dernek kurulup kırk gün kırk gece şenlikler yapıldı. Konuk gelenlere de, yoldan gelip geçenlere de sofraya yemekler çıkarıldı, yenildi, içildi de, kırkbirinci gün geldikte, bunlar odalarına çekilip herkes yerine, yurduna dağıldı. Oğlan da anası, karısı ile mutluluk içinde uzun yıllar yaşadı. Onlar ermiş muradına darısı bizim başımıza” (Sefa ile Cefa)

Türk masallarında rastlanan kahramanlar kimlerdir?

Türk masallarında genellikle rastlanan kahramanlar arasında padişahın üç oğlu içinde sivrilen küçük oğlu, padişahın devlerin elinde tutsak kalmış kızları, yoksul bir adam ya da dul bir kadının beceriksiz biriyken zamanla yiğit bir delikanlı olan oğlu, pek çok güçlüğü aklının ve doğüstü güçlerin yardımıyla yenen Keloğlan, yılan ya da başka bir görünüm içindeyken silkinip eski kimliğine kavuşan şehzadeler, sultanlar, üvey anne ve onun etkisinde öz babanın kötü davrandığı çocuklar sayılabilir. Bu masallarda ayrıca, uzak ülkelerden gelen bezirgânlara, insanlarla konuşan ve onlara yardım eden hayvanlara ve büyülü eşyalara yer verilir.

Türk masallarını derleme, yayımlama ve inceleme çalışmaları Cumhuriyet Döneminde yoğunlaşmıştır. Ziya Gökalp, Eflatun Cem Güney, Tahir Alangu ve Naki Tezel derledikleri masalları edebî bir biçimde yayımlamışlardır.

Ziya Gökalp masalcılık ile ilgili şunları söyler: “Masalcılar, eski ozanlığın, kadınlarda devam kısmıdır. Ozanlık babadan oğula kaldığı gibi, masalcılık da anadan kıza geçer. Erkek masalcılar da varsa da, ekseriya masalcılar kadın cinsindedir. Masalcı kendi alanında bir çeşit sanatçıdır.”

Naki Tezel’e göre ise halk masalları bir ulusun hazineleridir: “Masal öyle gür bir kaynaktır ki bu kaynaktan birçok bilimler yararlanırlar. Ulusun eski seciyeleri, eski ülküleri masallarda gizlidir. Halk uygarlığının eski izlerini masallardan kısmen çıkarmak olanağı vardır. Nihayet hikâyeci, romancı, şair, oyun yazarı, hatta senaryo yazarı, masallardan çok ilginç konular meydana getirebilir.”

Masalların diğer bazı özellikleri de şöyle sıralanabilir:

- * Destan ve halk hikâyelerinde olduğu gibi masalların da anlatıcıları vardır.
- * Masal anlatıcıları genellikle hanımlardır. Erkekler daha çok halk hikâyelerine yakın olan masalları anlatırlar.
- * Türk masallarında zorluk çekmeden bir hüner göstermeden, kişiliğini ispat etmeden başarıya ve mutluluğa erişmek mümkün değildir. Masal bu yönüyle destanlara benzemektedir.
- * Masalların tek kaynağı yoktur. Aynı kültür seviyesindeki toplumlarda ortak inanç ve âdetlere sahip olduklarından hareketle masallar farklı yerlerde birbirlerine benzerler.
- * Bir masal metni içerisinde, halk edebiyatının diğer türlerinden(efsane, fıkra, dua, beddua, mâni, türkü, bilmece, ağıt, atasözü, deyim vb.) örneklere rastlanır. (Sakaoğlu-Alptekin 2006:595-602)

Efsane

Kelimenin aslı Farsça olup “fesane” şeklindedir. Türkçemizde dinî özelliklere sahip metinlere menkıbe denilmektedir. Yunancadan dilimize geçmiş olan mitos ve mit kelimeleri de efsane kavramını karşılamaktadır.

Şükrü Elçin, efsaneyi “İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, âdet, anane ve merasimlerin teşekkülünde azçok rolü olan bir çeşit masaldır” şeklinde tanımlar.

Türk efsenelerinden hareketle efsanelerin kökenlerini açıklamada üç kaynağın varlığına işaret edebiliriz. 1. Efsanelerin kaynağı dinîdir. 2. Efsanelerin kaynağı mitolojidir. 3. Efseneler gerçek hayatın artıklarıdır. (Sakaoğlu-Alptekin 2006: 596-602).

CENNET BURSA EFSANESİ

Vaktiyle, her Süleymandan içeri bir Hazreti Süleyman varmış; alnında peygamberlik nuru yanar, başında hükümdarlık tacı parlarmış; Allah ona “Mührü Süleyman” derler tılsımlı bir mühür ihsan etmiş; bu sayede dağa, taşta, hükmeder kurda kuşa, sözü geçermiş... Oturduğu taht desen ne altın, ne fildişi, ya cin, ya peri, işi bir tahtirevanmış. Dur derse, durur, yürü derse yürür, uç derse uçarmış. Ta böylece dünyanın dört bir yanını dolandır, ağlayana ağlar, gülenle gülermiş.

Günlerden bir gün tahtına kurulur; sağ yanına sağ vezirini, sol yanına sol vezirini alıp havalanır göklere... Dağlar eğim eğim eğilir; yollar erim erim erir; bir göz yumup açıncaya kadar gelir, dağların dağı Uludağ’ın bir tepeceğine iner, bakar ki, ne baksın! Bu dağın bir kanadı ses, bir kanadı renk; bir kanadı su, bir kanadı ışık!

(...)

Bunun üzerine su perileri sulara dalar; gölleri boşaltıp can şehrini ortaya çıkarırlar. Dağ perileri de dağlara tırmanır, getirecekleri kadar getirip, mermer taş mermer direk bir saray kurarlar, köşkü beraber, bahçesi, suyu beraber.

(...)

Nerde var, nerde yok elâ gözlüler dergelir şehre yerleşir; Belkıs Sultan da varıp sarayına, tahtına kurulur; şehir de şehir olur, saray da saray!

Sağ vezir bunu, sağ gözüyle görür: “Cennet burası! der; meğer sol vezirin bir kulağı biraz ağırmiş, bu sözü “Cennet Bursa!” anlamasın mı? O gün bugün bu şehrin adı “Bursa kalır. Köşkün anahtarı kendi ya, Hazreti Süleyman da yılda bir olsun, felekten bir gün çalıp Bursa’ya gelir. Belkıs Sultanla murad alıp murad verirler. Eh fani dünya kime kalmış ki onlara kalsın, ömürlerini yakalarına dikmediler ya! Bir gün ikisi de bahtını yellere, tahtını ellere bırakıp bu dünyadan göcüp giderler ama gel zaman git zaman Bursa, Bursa olarak kalır.”

EFLATUN CEM GÜNEY / Bursa

ANLAMA VE YORUMLAMA

1

DÜLGER KIZI

Evvel zaman içinde, hâli vakti yerinde bir dülger varmış. Bu adamcağızın hiç çocuğu olmamış. Bir gün heves edip, ağaçtan kocaman bir kız bebek yapar, süsler bezer; pencereye oturtur. Bu cansız kızı çocuğu gibi severmiş.

Günün birinde padişahın oğlu o evin önünden geçiyormuş. Bu kızı görür, aşık olur. Saraya dönünce annesini dülgerin kızını istemeye yollar. Zavallı dülgerle karısı ne cevap vereceklerini şaşırırlar. Gelen elçilere “Hele bir düşünelim” derler.

Düşünürler taşınırlar. Ne etsinler? “Bu kız canlı değildir, ağaçtan bir bebektir” deseler, koca padişahın oğlunu aldattıkları için başları cellât edilir diye korkarlar. Ertesi gün gelen elçilere:

“Kızımızı Şehzadeye veririz veririz ama, bir şartla” derler “Kız gelin odasına gi-rinceye kadar kimse görmeyecek..”

Padişahın sarayına elçiler bu haberi götürürler. Şehzade razı olur. Kırk gün kırk gece düğün dernekten sonra saltanat arabası gelini almaya gelir.

Dülgerin karısı da hayli akıllı imiş.

“Ben ne yapsam da başımızı bu dertten kurtarsam? “ diye düşünürken bir çare bulur. “Yanıma ağır bir taş alırım. İrmaktan geçerken, geline bunu bağlar da ırmağa atıveririm. Dibe gidince arasınlar da bulsunlar”.

Ağaçtan kızı süsler, püsler, teller pullar. Anasından başka insan görmeyecek ya, kimse bir şeyin farkında değil. Arabalara binilir. Tam alay ırmaktan geçerken kadın taşı bebeğin beline bağlar da hızla arabanın penceresinden fırlatır, feryadı da koparır.

“Aman yetişin, gelin suya düştü.”

PERTEV NAİLİ BORATAV / Zaman Zaman İçinde

2

KUŞ

Kuş, eski çağlarda, Pazartesi Köyünün çevresinde yaşandı. Ne rengârenkti, ne güzeldi ve gösterişliydi, ne de iriydi. Hiçbiri değildi bunların ve onu görmüş olanlar çok küçük, minnacık diye nitelendirirlerdi. Güzel değildi, ama kendine özgü, garip bir hayvandı. Hiçbir türe girmeyen her hayvana ve her varlığa özgü ayırım ve kusursuzluk onda da vardı. Ne aladoğan, ne horoz, ne ispinoz, ne de ağaçkakandı. Yalnızca Pazartesi Köyü'nün kuşuydu o. Hiçbir yerde benzeri yoktu ve dünyada bir kez olabilecek bir varlıktı. İnsanın düşünebilme yeteneğinin olduğu ilk çağlardan beri bilinirdi. Yalnızca Pazartesi Köyü'nün çevresindeki insanlar tanırdı onu, ama komşu köylerde de bilinirdi ve bu köylerin halkı çok değişik bu şeye sahip olanlara her zaman yapıldığı gibi onu biraz alaya alırdı. "Pazartesi Köyü'nün kuşu var ya canım!" derlerdi. Careno'dan Morbio'ya dek, hatta daha ötelerde bile tanınır, onunla ilgili öyküler anlatılırdı. Ama çoğu olayda olduğu gibi, son zamanlarda, o artık ortadan kaybolduktan sonra, insanlar onunla ilgili tam ve güvenilir bilgi toplamaya kalktılar. Birçok yabancı onunla ilgili sorular sordu ve bazı Pazartesi Köyü sakinleri onu hayatlarında hiç görmediklerini itiraf etmek zorunda kalana kadar sıkı sıkıya sorguya çekildi. Kendileri görmemiş olsa bile, herkes onu bir kez ya da birkaç kez görüp anlatan birini tanıyordu. Onunla ilgili bilinenler sözle aktarılıyor ya da yazılıyordu. Görünüşü, sesi, nasıl uçtuğu, alışkanlıkları ve insanlarla olan ilişkileriyle ilgili söylentilerin ve yazılanların hepsinin değişik oluşu da ilginçti.

Hermann HESSE / Masallar

3

MASAL

Çocuk gönlüm kaygılardan âzâde
Yüzlerde nûr, ekinlerde bereket
At üstünde mor kaküllü şehzade
Unutmaya çalıştığım memleket

Şakağımda annemin sıcak dizi
Kulağımda falcı kadının sözü
Göl başında padişahın üç kızı
Alaylarla Kaf dağına hareket!

Orhan Veli KANIK / Bütün Şiirleri

4

MEHLİKA SULTAN

Mehlika Sultan'a âşık yedi genç,
Gece şehrin kapısından çıktı
Mehlika Sultan'a âşık yedi genç,
Kara-sevdâlı birer âşıktı

Bir hayâlet gibi, dünyâ güzeli
Girdiğinden beri ru'yâlarına,
Hepsi meshûr, o muammâ güzeli
Gittiler görmeğe Kaf dağlarına.

Hepsi sırtında abâ, günlerce
Gittiler, içleri hicranla dolu;
Her günün ufkunu sardıkça gece,
Dediler: "Belki, son akşamdır bu!"

Bu emel gurbetinin yoktur ucu,
Dâimâ yollar uzar, kalb üzülür.
Ömrü oldukça yürür her yolcu,
Varmadan menzile, bir yerde ölür.

Mehlika'nın kara-sevdalıları.
Vardılar çığırtı yok bir kuyuya;
Mehlika'nın kara- sevdalıları,
Baktılar korkulu gözlerle suya

Gördüler: Aynada bir gizli cihân
Ufku çepçevre ölüm servileri
Sandılar içinden, bir ân
Bu hazîn yolcuların en küçüğü

Bir zaman baktı o virân kuyuya;
Ve, neden sonra, gümüş bir yüzüğü
Parmağından sıyırıp attı suya

Su çekilmiş gibi ru'yâ oldu!
Erdiler yolculuğun son demine.
Bir hayâl âlemi peydâ oldu,
Göçtüler hep o hayâl âlemine...

Mehlika Sultan'a âşık yedi genç,
Seneler geçti henüz gelmediler;
Mehlika Sultan'a âşık yedi genç
Oradan gelmeyecekmiş dediler!..

Yahya Kemal BEYATLI / Kendi Gök Kubbemiz

ANLAMA VE YORUMLAMA

1. “Dülger Kızı” adlı masalda dülgerin karısı nasıl bir tiptedir?
2. Hermann Hesse’in “Kuş” adlı masalında okuduğunuz bölümden çıkardığınız düşünce nedir?
3. Orhan Veli Kanık’ın “Masal” şiirindeki masal öğelerini belirtiniz.
4. Mehlika Sultan adlı şiirden masalı çağrıştıran birkaç dize yazar mısınız?